

فهرست منضمی پیشنهادی ایران در موافقت نامه تجارت آزاد با

اتحادیه اقتصادی اوراسیا

عنوان گزارش: فهرست منفی پیشنهادی ایران در موافقت نامه تجارت آزاد با اتحادیه اقتصادی اوراسیا
کمیسیون: کمیسیون توسعه صادرات غیر نفتی
انتشار: امور کمیسیون های تخصصی اتاق ایران
شماره گزارش: ۰۸۰۱۰۱
بهار ۱۴۰۱

چکیده

در حوزه تجارت بین‌الملل و مذاکرات تجاری بین کشورها، تعیین فهرست منفی در موافقت‌نامه‌های تجارت آزاد میان کشورها (در قالب دو و چندجانبه) با هدف آزادسازی کامل تجاری و کاهش سراسری تعرفه کالاها و وارداتی توسط هر طرف تجاری امری مرسوم است. اصولاً تعیین فهرست منفی منظور ایجاد امکان اعطای مجوز خروج برخی از کالاها از شمول حذف سراسری موانع تعرفه‌ای در چارچوب موافقت‌نامه‌ها تجارت آزاد است. نگرانی طرف‌های تجاری از عدم توان برخی صنایع و محصولات داخلی در رقابت با محصولات مشابه طرف مقابل تجاری و احتمال تعطیلی تولید و از بین رفتن اشتغال آنها بویژه صنایعی که در سال‌های نزدیک سرمایه‌گذاری‌های قابل توجهی در خصوص آنها صورت پذیرفته و همچنین حفظ توان تولید محصولات استراتژیک بویژه در حوزه کشاورزی و محصولات مرتبط با امنیت غذایی از دلایل اقدام برای تعیین فهرست منفی است. بر این اساس کشورها پیش از اقدام به آزادسازی تجاری (حذف تعرفه‌های واردات) در چارچوب موافقت‌نامه‌ها طرفین توافق می‌کنند که بخشی از خطوط تعرفه‌ای خود را تحت عنوان کالاهای حساس از شمول حذف موانع تعرفه‌ای در قالب تجارت آزاد و یا کاهش تعرفه‌ها در قالب تجارت ترجیحی خارج نموده و به اصطلاح در فهرست منفی قرار دهند.

موافقت‌نامه تجارت ترجیحی میان ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا (متشکل از کشورهای روسیه، بلاروس و قزاقستان، ارمنستان و قرقیزستان) با پوشش ۳۶۰ قلم کالا از طرف ایران و ۵۰۲ قلم کالا از طرف اوراسیا از آبان ماه ۱۳۹۸ آغاز شد. طبق توافقات متن این موافقت‌نامه طرفین تجارت تصمیم گرفتند که طی مدت سه سال زمینه‌سازی‌های لازم برای حرکت به سمت انعقاد یک موافقت‌نامه تجارت آزاد فراهم سازند. بر همین اساس بایستی با توجه به نزدیک شدن به پایان سال سوم، طرفین اقدام به بررسی خطوط تعرفه‌ای خود و تعیین فهرست منفی نمایند.

در همین راستا، این گزارش اقدام به پیشنهاد فهرست منفی موافقت‌نامه تجارت آزاد میان ایران و اوراسیا نموده است. از این رو ابتدا بانک اطلاعات تجاری ایران و کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا در نرم افزار اکسل تشکیل شد. این بانک اطلاعاتی شامل داده‌های خام صادرات، واردات و تعرفه واردات و همچنین شاخص‌های مزیت نسبی است و علاوه بر آن نرخ رشد و روند چند ساله تغییر هر یک از متغیرها و شاخصها نیز محاسبه و در مراحل کار مورد استفاده قرار گرفته است. از لحاظ دور زمانی این اطلاعات آماری برای دوره ۲۰۱۷ تا ۲۰۱۹ و از لحاظ جزئیات در سطح کدهای HS شش رقمی (بدلیلی ویژگی استاندارد و بین‌المللی بودن آن) مورد بررسی و تاکید قرار گرفته‌اند. مذاکرات تجاری در جزئی‌ترین سطوح طبقه‌بندی کالایی طرفین تجاری (یعنی هشت رقمی) صورت می‌پذیرد، به طبع بایستی فهرست منفی نیز در همین سطح معرفی شود، اما عدم دسترسی به داده‌های استاندارد، ناگزیر بررسی‌های بر اساس داده‌های در دسترس حداکثر در سطح کدهای شش رقمی HS انجام شده است. بر اساس توافقات اولیه دو طرف تجاری (ایران و اوراسیا) فهرست منفی بایستی فراتر از ۲۰ درصد خطوط تعرفه‌ای هر کشور باشد. از این رو در گزارش حاضر نیز

با استفاده از روش غربالگری، ۲۰ درصد خطوط تعرفه‌ای منفی یا حساس در سطح کدهای شش رقمی شناسایی شده است. طبیعتاً در نهایت مذاکره‌کنندگان می‌توانند کدهای هشت رقمی زیرگروه هر کد شش رقمی را ملاک تصمیم قرار داده و با رعایت ملاحظات کارشناسی اقدام به اعطای یا حذف امتیاز از طرف مقابل تجاری نمایند. تعداد کل کالاها در سطح کدهای شامل ۵۳۲۶ قلم کالا می‌باشد، پس از انجام غربالگری بانک اطلاعات تجاری ایران و کشورهای عضو اتحادیه گمرکی اوراسیا، در نهایت ۱۰۶۳

قلم کالا از ۵۳۲۶ قلم کالا (تقریباً ۲۰ درصد) در سطح کدهای HS شش رقمی به عنوان فهرست منفی پیشنهادی ارائه شده است. ایران در ۵۴ قلم از این کالاها با صادراتی به ارزش ۳,۸ میلیارد دلار واجد مزیت نسبی است و در مقابل اوراسیا در ۲۹۶ قلم کالا با صادراتی بسیار گسترده به میزان ۱۳۳ میلیارد دلار واجد مزیت نسبی می‌باشد. در این ارقام ایران علیرغم اعمال متوسط تعرفه در سطح ۳۱ درصد سالانه از وارداتی به ارزش ۲,۴ میلیارد دلار برخوردار بوده است.

بدیهی است این فهرست پیشنهادی بوده و برای تعیین فهرست نهایی و قطعی ایران در این موافقت‌نامه نیاز به برگزاری جلسات کارشناسی و معرفی کالاها در سطح کدهای هشت رقمی HS می‌باشد. فهرست ۱۰۶۳ قلم فهرست منفی پیشنهادی در سطح کدهای شش رقمی HS در پیوست گزارش ارائه شده است.

فهرست مطالب

۵.....	مقدمه	۱.
۵.....	شاخص‌های اقتصادی اتحادیه اقتصادی اوراسیا	۲.
۶.....	امتیازات اعطایی تجارت ترجیحی دو طرف (اتحادیه اوراسیا و ایران) به یکدیگر	۳.
۶.....	پیشینه مطالعات در خصوص تعیین فهرست‌های حساس و منفی برای موافقت‌نامه‌ها	۴.
۸.....	روش تعیین فهرست منفی ایران در موافقت‌نامه تجارت آزاد ایران و اوراسیا	۵.
۸.....	فیلتر اول: توان صادراتی کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا	۵-۱-
۱۱.....	فیلتر دوم: وضعیت نیازهای وارداتی ایران	۵-۲-
۱۱.....	فیلتر سوم: توان رقابتی دو طرف تجاری	۵-۳-
۱۲.....	فیلتر چهارم: بررسی کارشناسی و بازبینی باقیمانده اقلام کالایی در فهرست	۵-۴-
۱۲.....	معرفی فهرست منفی پیشنهادی	۶.
۱۲.....	منابع	۷.

۱. مقدمه

ایران در راستای توسعه تجارت با کشورهای همسایه اقدام به انعقاد موافقت‌نامه تجارت ترجیحی با اتحادیه اقتصادی اوراسیا (شامل کشورهای ارمنستان، بلاروس، روسیه، قرقیزستان و قزاقستان) نموده و این موافقت‌نامه آبان ماه سال ۱۳۹۸ اجرایی شده است. اتحادیه اقتصادی اوراسیا که متشکل از کشورهای روسیه، بلاروس و قزاقستان، ارمنستان و قرقیزستان است بطور رسمی از اول ژانویه ۲۰۱۵ با هدف ایجاد بازار مشترک در حوزه کشورهای مستقل عضو، حذف تدریجی قوانین گمرکی در داخل اتحادیه، برقراری تعرفه خارجی مشترک در میان کشورهای عضو و هماهنگ‌سازی تشریفات گمرکی کار خود را آغاز نمود. طی توافق انجام شده بین دو طرف تجاری، در مدت سه سال نسبت به آزادسازی کامل تجاری در چارچوب موافقت‌نامه تجارت آزاد اقدام خواهد شد.

بارزترین خصوصیت اتحادیه اقتصادی اوراسیا وزن غالب روسیه در آن (از نظر تولید ناخالصی داخلی، جمعیت، جریان تجارت و سرمایه‌گذاری)، وابستگی کشورهای عضو به صادرات مواد اولیه، روابط متقابل کشورها و حجم کوچک تجارت متقابل ناشی از ویژگی‌های جغرافیایی اتحادیه اقتصادی اوراسیا است.

طبق روال مرسوم موافقت‌نامه‌های تجارت آزاد، طرفین می‌توانند بخشی از کالاهای خود را به عنوان کالاهای حساس یا منفی از شمول حذف موانع تعرفه ای با هدف حمایت از تولیدات داخلی و کمک به رقابتی شدن آنها و یا حفظ اشتغال و امنیت غذایی مصون بدارند. در متن موافقت‌نامه تجارت ترجیحی ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا، به عدم شمول کالاهای ممنوع‌الورود شرعی شامل ۵۳ کد تعرفه هشت‌رقمی HS نیز اشاره شده است. علاوه بر این، در بند یک از ماده ۹ موافقت‌نامه تجارت ترجیحی (استثنائات عمومی)، تحت عنوان «تدابیر ضروری برای حفظ اخلاق عمومی» نیز به امکان خروج برخی از کالاها طبق نظر طرفین مذاکره از شمول آزادسازی تجاری پرداخته شده است.

این گزارش با بررسی وضعیت مبادلات تجاری دو طرف تجاری، اطلاعات آمار تجارت مربوطه و محاسبه برخی شاخص، به تعیین و شناسایی فهرست منفی موافقت‌نامه تجارت آزاد میان ایران و اوراسیا می‌پردازد.

۲. شاخص‌های اقتصادی اتحادیه اقتصادی اوراسیا

- ✓ اتحادیه اقتصادی اوراسیا جمعیتی معادل ۱۸۳/۶ میلیون نفر، مساحت ۲۰ میلیون کیلومتر مربع دارد. در سال ۲۰۱۸ دارای ۵۴۸/۲ میلیارد دلار صادرات و ۳۱۹/۲ میلیارد دلار واردات از جهان بوده است.
- ✓ همچنین اتحادیه اقتصادی اوراسیا دارای سهم ۲۰/۷٪ از تولید گاز طبیعی در جهان، سهم ۱۴/۶٪ از تولید جهانی نفت، سهم تولید ۵/۵ درصد از کشاورزی جهان و ۳/۷٪ تولیدات صنعتی جهان را داراست. محصولات کشاورزی، مواد غذایی، ماشین‌آلات، انرژی عمده کالاهای صادراتی اعضای اتحادیه هستند.
- ✓ شاخص‌های اقتصادی اتحادیه اقتصادی اوراسیا نشان می‌دهد اتحادیه مذکور دارای رتبه اول استخراج نفت (۱۴،۵) درصد از جهان، رتبه اول تولید گاز جهان (۲۰،۲ درصد از جهان)، رتبه چهارم تولید انرژی برق (۴،۹ درصد از جهان)، رتبه سوم طول خط آن (۸ درصد از جهان)، رتبه چهارم تولید آهن (۴،۷ درصد از جهان)، رتبه ۵ تولید فولاد (۵ درصد از جهان) است.

۳. امتیازات اعطایی تجارت ترجیحی دو طرف (اتحادیه اوراسیا و ایران) به یکدیگر

- ✓ بر اساس این موافقتنامه ۸۶۲ قلم کالا که ۳۶۰ کالا ترجیحات اعطایی ایران به اوراسیا و ۵۰۲ کالا ترجیحات اعطایی اوراسیا به ایران است در فهرست امتیازات اعطایی قرار گرفت. در این فهرست قلم کالاهای مختلف در حوزه‌های مواد غذایی، مواد مصرفی شیمیایی، محصولات ساختمانی، صدور خدمات فنی و مهندسی، محصولات صنعتی و محصولات کشاورزی مشمول امتیازات تعرفه‌ای گردید.
- ✓ بررسی فهرست امتیازات اعطایی اوراسیا به ایران نشان می‌دهد که گاز طبیعی، مس سیمان، سیمان هیدرولیک که عمده صادرات ایران به این اتحادیه می‌باشد در این فهرست قرار ندارد.
- ✓ در میان ۵۰۲ ردیف تعرفه امتیازات اعطایی به ایران، تنها ایران در ۵۳ ردیف تعرفه کالایی به کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا صادرات داشته است. سهم واردات این اتحادیه از ایران نسبت به واردات از جهان در سال ۲۰۱۸ معادل ۰،۰۳ درصد بوده است. در این میان پسته با پوست تازه و خشک (۸۳،۷ درصد)، کیوی (۶۲،۷ درصد) و خرما (۶۰ درصد) بیشترین سهم در واردات اتحادیه اوراسیا از ایران را بخود اختصاص داده است.
- ✓ از میان کدهای تعرفه ۸ رقمی مشمول تخفیفات ترجیحی اعطایی اوراسیا به ایران، تنها در ۱۶ کد تعرفه، کشورهای اوراسیا جزو ۳ مقصد عمده صادراتی ایران در سال ۱۳۹۷ بوده‌اند. در سایر اقلام، کشورهای اوراسیا یا اصلاً جزو مقاصد صادراتی ایران نبوده‌اند یا سهم آنها از صادرات ایران در آن محصول پایین بوده است. به عنوان نمونه؛ در این فهرست اقلیمی قرار دارند که در حال حاضر، بیش از ۹۰ درصد از آن محصول به یک کشور (از جمله عراق) صادر می‌شود.
- ✓ بررسی فهرست امتیازاتی که از سمت ایران به اتحادیه اوراسیا داده شده حاکی از آن است که در سال ۲۰۱۸ واردات ایران از اتحادیه مذکور ۱،۸ میلیارد دلار (با سهم ۴،۳ درصد) بوده است. عمده کالاهای وارداتی ایران از این اتحادیه جو، محصولات تخت نورد شده از آهن و فولاد، روغن آفتابگردان، ذرت، چوب اره شده از انواع کاج بوده است.
- ✓ بررسی میزان واردات ایران در کدهای تعرفه مندرج در فهرست امتیازات اعطایی ایران به اوراسیا نشان می‌دهد، در سال ۱۳۹۷، میزان واردات ایران در این اقلام، بیش از ۱۱ میلیارد دلار و به وزن بیش از ۲۰ میلیون تن بوده است که به لحاظ ارزشی حدود ۲۶ درصد از کل واردات کالایی ایران را در این سال در بر می‌گیرد.
- ✓ همچنین از مجموع ۳۶۰ کد تعرفه‌ای که مشمول تخفیفات ترجیحی اعطا شده ایران به اوراسیا هستند، در ۲۵۸ مورد، سابقه وارداتی در سال ۱۳۹۷ برای ایران وجود داشته است.

۴. پیشینه مطالعات در خصوص تعیین فهرست‌های حساس و منفی برای موافقت‌نامه‌ها

برای تعیین فهرست منفی از بین کلیه ردیف‌های تعرفه‌ای صادراتی و وارداتی یک کشور باید سستی روش جامع و کاملی را انتخاب نمود که در برگیرنده کلیه اطلاعات، آمارها و شاخص‌های مربوط به ردیف‌های تعرفه‌ای باشد. در برخی از مطالعات داخلی و خارجی روش‌هایی برای انتخاب فهرست کالایی مورد نظر از قبیل فهرست‌های منفی، مثبت، حساس و غیره در موافقت‌نامه‌های همگرایی منطقه‌ای مختلف ارائه شده است. اساس همه روش‌ها بر تشکیل یک بانک اطلاعاتی گسترده شامل مشخصه و ویژگی‌های متعدد هر ردیف تعرفه‌ای از کالاهای تجاری کشورها بوده است. در این مطالعه نیز سعی می‌شود از روش‌های مورد استفاده در آن مطالعات بهره گرفته شود.

مطالعه‌ای^۱ در سال ۱۳۸۵ به منظور تعیین فهرست کالاهای حساس موافقت‌نامه اکوتا با استفاده از روش غربال‌گری صورت گرفته است. در این مطالعه ابتدا بانک اطلاعات آماری ایجاد شده و سپس با توجه به ویژگی‌های مختلف هر ردیف تعرفه‌ای (اقلام کالایی در سطح شش رقمی HS) از طریق غربال اطلاعات، فهرست نهایی، تعیین و معرفی شد. در این مطالعه، روش‌های زیر مورد استفاده قرار گرفت:

۱. تعیین فهرست کالاهای حساس بر مبنای بالاترین نرخ‌های تعرفه موجود
 ۲. تعیین فهرست کالاهای حساس بر اساس اعلام مقامات ذیربط مبنی بر لزوم حمایت از آن کالاها
 ۳. تعیین فهرست کالاهای حساس بر مبنای تغییرات نرخ‌های تعرفه‌ای در سال‌های اخیر
 ۴. تعیین فهرست کالاهای حساس بر مبنای لحاظ نمودن موانع غیرتعرفه‌ای و شبه‌تعرفه‌ای
- در نهایت از بین ۵۲۳۶ ردیف تعرفه‌ای ایران، تعداد ۵۳ ردیف به‌عنوان کالاهای حساس ایران در موافقت‌نامه اکوتا معرفی شده‌اند.

در مطالعه‌ای جهت معرفی کالاهای پیشنهادی و درخواستی موافقت‌نامه نظام ترجیحات تجاری کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی کالاهای مبادلاتی را به سه گروه بسیار حساس، حساس و نیمه‌حساس طبقه‌بندی شد. بر اساس شاخص مورداستفاده در این مطالعه، کالاهای بسیار حساس شامل منسوجات، آلیاژهای آهنی و فرآورده‌های کشاورزی شده که ۰٫۳۸ درصد از کل ردیف تعرفه‌ای را در بر می‌گیرد. کالاهای حساس شامل گروه و سیعی از محصولات و مواد شیمیایی، کفش و فرآورده‌های دارویی به‌میزان ۱۶٫۹ درصد از ردیف‌های تعرفه‌ای می‌گردد و کالاهای نیمه‌حساس نیز شامل انواع سرامیک، وسایل ساختمان و انواع شیشه به‌میزان ۸۱٫۹ درصد از ردیف‌های تعرفه‌ای می‌گردد.

فاضل‌آدر مطالعه خویش به معرفی کالاهای حساس و خاص پرداخته است. کالاهای حساس به ادوار مذاکره‌ای گات برمی‌گردد. در مذاکرات دور اروگوئه اغلب کالاهای حساس با حفظ سهمیه‌های مقداری یا تعرفه‌های بالا از حمایت‌های بیشتری برخوردار شده‌اند. هر دو گروه کشورهای در حال توسعه و توسعه‌یافته امکان استفاده از فهرست کالاهای حساس را داشته‌اند. اما موضوع کالاهای خاص عمدتاً از سوی کشورهای در حال توسعه و در بخش کشاورزی مطرح شده تا این کشورها که در دور اروگوئه نتوانستند از سهمیه‌های مقدار و حفاظت‌های ویژه برای کالاهایی که از نظر ملاک‌های مورد توافق امنیت غذایی، معیشت زندگی و توسعه روستایی برایشان حیاتی بود، برخوردار شوند، بتوانند تاحدودی مسائل خود را از این طریق حل نمایند. وی در مقاله خویش فهرست برخی کالاهای حساس کشورها در مذاکرات تجاری را ارائه نموده و در نهایت به معرفی شاخص‌هایی برای تعیین کالاهای حساس ایران پرداخته است.

رحمانی و رحیمی‌بدر^۲ به معرفی متدولوژی تعیین کالاهای خاص در بخش کشاورزی ایران پرداخته‌اند. ایشان برای تعیین کالاهای خاص کشاورزی سه معیار امنیت غذایی، امنیت معیشتی و توسعه روستایی را مبنای قرار دادند تا شاخص‌هایی را برای تعیین فهرست کالاهای خاص بدست آورند. براین اساس ۳۵ محصول کشاورزی ایران در قالب ۵۸ ردیف تعرفه شش‌رقمی آسیب‌پذیرترین محصولات کشاورزی در جریان آزادسازی تجاری محسوب می‌شوند. تعیین کالاهای خاص بخش کشاورزی در ارتباط با موافقت‌نامه‌های تجاری به‌معنای تعیین بخشی از فهرست منفی محسوب می‌شود.

۱. ناقب، حسن و همکاران (۱۳۸۶).

۲. یوسف حسن‌پور (۱۳۸۳).

۳. فاضل، ماندانا (۱۳۸۶).

۴. رحمانی، میترا و رحیمی‌بدر، بیتا (۱۳۹۳).

گلکاران مقدم^۵ به ارایه روش پیشنهادی برای تعیین کالاهای حساس کشور پرداخته است. وی جهت نیل به این مقصود از روش مبتنی بر مجموع شاخص‌های عملکردی و اطلاعات آماری موجود به تفکیک کدهای شش‌رقمی HS شامل تعرفه، ارزش صادرات و واردات، شاخص‌های تخصص در صادرات و واردات و شاخص مبادله استفاده نموده است. وی از روش آنکتاب که در مطالعه‌ای جهت ارایه کالاهای حساس در هند به کار گرفته شده نیز استفاده نموده است. فهرست نهایی از طریق فیلتر کردن مرحله به مرحله (در هفت مرحله) کل ردیف‌های تعرفه‌ای کشور (تعداد ۵۰۵۲ کد کالایی سال ۱۳۹۰) و به‌کارگیری اطلاعات آماری و شاخص‌های کاربردی بدست آمده که در نهایت تعداد ۳۶۲ ردیف تعرفه‌ای در فهرست نهایی کالاهای حساس قرار گرفتند.

دکتر کالومال^۶ در مطالعه خود اقدام به ارایه فهرست اقلام منفی هند در موافقت‌نامه میان هند و ژاپن نموده است. وی در این مطالعه مزیت نسبی صادرات هند در برابر ژاپن، ارزش واحد نسبی کالاهای هندی در مقابل کالاهای ژاپنی و نرخ تعرفه واردات هند را مبنای تعیین این اقلام قرار داده است.

۵. روش تعیین فهرست منفی ایران در موافقت‌نامه تجارت آزاد ایران و اوراسیا

در این گزارش برای تعیین فهرست منفی از روش فیلترینگ (یا غربالگری) استفاده شده است. از این رو ابتدا بانک اطلاعات تجاری ایران و کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا در قالب نرم افزار اکسل تشکیل شد. این بانک اطلاعاتی شامل داده‌های خام صادرات، واردات و تعرفه واردات و همچنین شاخص‌های مزیت نسبی است و علاوه بر آن نرخ رشد و روند چند ساله تغییر هر یک از متغیرها و شاخصها نیز محاسبه و در مراحل کار مورد استفاده قرار گرفته است. از لحاظ دور زمانی این اطلاعات آماری برای دوره ۲۰۱۷ تا ۲۰۱۹ و از لحاظ جزئیات در سطح کدهای HS شش رقمی مورد بررسی و تاکید قرار گرفته‌اند.

اگرچه مذاکرات تجاری در جزئی‌ترین سطح طبقه‌بندی کالایی کشورها (در سطح هشت رقمی) صورت می‌پذیرد، به طبع بایستی فهرست منفی نیز در همین سطح مورد بررسی قرار گرفته و شناسایی شود اما با توجه به اینکه در این روش ناچار به استفاده از اطلاعات آمار تجارت طرف مقابل تجاری نیز می‌باشد ناگزیر اطلاعات در سطح کدهای شش رقمی مورد استفاده قرار گرفته است؛ چرا که تعرفه‌ها تا سطح شش رقمی دارای استاندارد بین‌المللی بوده و در سطوح جزئی تر ملی بوده و در میان کشورها متفاوت است. بنابراین هر گونه مقایسه‌ای در سطوح بالاتر از شش رقمی دچار مشکل بوده و نتایج درست و قابل استفاده‌ای ارائه نخواهد شد.

بر اساس توافقات اولیه دو طرف تجاری (ایران و اوراسیا) فهرست منفی نبایستی فراتر از ۲۰ درصد خطوط تعرفه‌ای هر کشور باشد. از این رو در این گزارش تلاش می‌شود از طریق روش غربالگری ۲۰ درصد خطوط تعرفه‌ای منفی یا حساس در سطح کدهای شش رقمی شناسایی شود. طبیعتاً مذاکره‌کنندگان می‌توانند کدهای هشت رقمی زیرگروه هر کد شش رقمی را ملاک قرار داده و با رعایت ملاحظات کارشناسی اقدام به اعطای با حذف امتیاز از طرف مقابل تجاری نمایند.

تعداد کل کالاها در سطح کدهای شامل ۵۳۲۶ قلم کالا می‌باشد که عملیات غربال‌گری با اتکا به بانک اطلاعات ایجاد شده رای دستیابی به فهرست منفی به شرح زیر است:

۵-۱- فیلتر اول: توان صادراتی کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا

۵. گلکاران مقدم، سمیرا (۱۳۹۳).

۶Dr. Murali Kallummal (CWS).

در مرحله اول با بررسی وضعیت صادرات اوراسیا طی دوره ۲۰۱۷-۲۰۱۹، کالاهای فاقد صادرات شناسایی شده و از فهرست ۵۳۲۶ کد کالایی HS شش رقمی خارج شد. در خصوص کالاهایی که شریک تجاری قادر به صادرات آن نمی‌باشد، نیازی به حفظ حمایت‌های تعرفه‌ای نبوده و آزادسازی تجاری در خصوص این دسته از کالاها قابل انجام است. تعداد کدهای دارای این ویژگی شامل ۲۴۲ کد شش رقمی HS است.

در مرحله دوم به شاخص مزیت نسبی صادراتی اوراسیا توجه می‌شود و آندسته از کالاهایی که فاقد مزیت نسبی صادرات هستند، مورد شناسایی قرار گرفته و سپس از میان آنها، کالاهایی که سابقه صادراتی با ارزش کمتر از یک میلیون دلار را طی دوره ۲۰۱۷-۲۰۱۹ به ثبت رسانده اند، از بانک اطلاعاتی تعرفه‌ها کنار گذاشته می‌شوند. تعداد این اقلام نسبتاً گسترده بوده و طیفی شامل ۲۰۷۹ کد شش رقمی HS را در بر می‌گیرد. بررسی‌های دقیق‌تر نشان می‌دهد که این کالاها از توان لازم برای نفوذ در بازار ایران را ندارند. متوسط ارزش صادرات اوراسیا در این کالاها طی دوره ۲۰۱۷-۲۰۱۹ در حدود ۵۴۷ میلیون دلار بوده است و در مقابل، ایران در همین کالاها صادراتی به ارزش ۳,۲ میلیارد دلار به ثبت رسانده است.

بنابراین با انجام فیلتر اول تعداد ۲۳۲۱ کد شش رقمی از بانک اطلاعاتی کنار گذاشته شد.

جدول ۱: مراحل فیلترینگ داده های تجاری ایران و اوراسیا برای شناسایی فهرست منفی

(ارقام به هزار دلار/درصد)

متوسط تعرفه ایران (۱۳۹۹)	واردات ایران از اوراسیا (۱۸-۲۰۱۷)	واردات اوراسیا (۱۹-۲۰۱۷)	واردات ایران (۱۸-۲۰۱۷)	صادرات ایران (۱۸-۲۰۱۷)	صادرات اوراسیا (۱۹-۲۰۱۷)	تعداد اقلام دارای مزیت نسبی اوراسیا	تعداد اقلام دارای مزیت نسبی ایران	تعداد کدهای شش رقمی HS	مرحله	مراحل فیلترینگ
۱۷	-	۳۹.۰۱۷	۱۱.۵۳۸	۴۴.۴۰۷	۰	۰	۹	۲۴۲	مرحله ۱	فیلتر ۱
۲۰	۱۷.۹۳۰	۱۱.۷۸۴.۰۹۴	۴.۲۲۲.۱۱۷	۳.۱۸۲.۸۹۰	۵۴۷.۳۶۲	۰	۱۹۴	۲۰۷۹	مرحله ۲	
۵	۵۲.۳۴۳	۸.۸۰۵.۳۲۹	۱.۷۵۰.۳۶۷	-	۱۴.۸۲۸.۸۱۲	۱۱۰	۰	۲۶۵	مرحله ۱	فیلتر ۲
۵	۳۲۶.۳۵۹	۱۴.۹۴۰.۹۷۱	۲.۸۰۲.۹۳۲	۱۱۹.۱۰۰	۱۲.۳۳۳.۰۶۳	۵۵	۰	۱۹۰	مرحله ۲	
۲۵	۱۷.۲۱۲	۵۹.۱۴۲.۵۷۵	۶.۲۰۱.۶۷۸	۳۰.۹۲۵.۷۶۷	۳۶.۹۲۲.۵۹۰	۱۱۸	۳۹۵	۶۲۸	مرحله ۱	فیلتر ۳
۱۵	۷۹۵.۲۱۶	۱۳۲.۹۵۸.۵۴۵	۲۳.۹۸۲.۱۷۳	۶۳۵.۵۸۰	۴۵.۶۴۸.۶۸۳	۱۲۸	۰	۶۴۳	مرحله ۲	
۵	۱۷۸	۱۴.۱۳۹.۷۴۹	۲۳.۱۷۸	۶۵۰.۲۳۴	۵۷.۸۸۳.۹۳۵	۱۱۲	۱۴	۲۱۶	فیلتر ۴	
۳۱	۴۷.۳۶۹	۶۵.۲۴۳.۵۲۸	۲.۴۲۲.۱۹۵	۳.۸۴۰.۹۱۶	۱۳۳.۴۵۶.۱۹۹	۲۹۶	۵۴	۱۰۶۳	فهرست منفی	
۲۰	۱.۲۵۶.۶۰۵	۳۰۷.۰۵۳.۸۰۷	۴۱.۴۱۶.۱۷۷	۳۹.۳۹۸.۸۹۴	۳۰۱.۶۲۰.۶۴۴	۸۱۹	۶۶۶	۵۳۲۶	کل	

ماخذ: محاسبات محقق با استفاده از اطلاعات تجاری مرکز تجارت بین الملل ۲۰۱۷-۲۰۱۹، نقشه تجاری (Trade map) و کتاب قانون مقررات صادرات و واردات ایران ۱۳۹۹.

۲-۵- فیلتر دوم: وضعیت نیازهای وارداتی ایران

فیلتر دوم نیز پس از کنار گذاشتن کالاهای شناسایی شده در فیلتر اول در دو مرحله انجام می‌شود. ابتدا کالاهایی که ایران در آنها واجد مزیت نسبی صادراتی است شناسایی می‌شود و از میان آنها کالاهایی که کشورهای عضو اوراسیا فاقد مزیت نسبی صادراتی هستند، جدا می‌شوند. تعداد این کالاها شامل ۲۶۵ کد شش رقمی HS است. در این مرحله از غربال‌گری کالاهایی که توان رقابت بالا در مقابل کالاهای صادراتی اوراسیا دارا می‌باشند، مورد شناسایی قرار گرفتند. اوراسیا در این کالاها تعداد ۱۱۰ کد کالایی واجد مزیت نسبی دارد که صادراتی بالغ بر ۱۴,۸ میلیارد دلار داشته است. همچنین ایران از کالای واحد مزیت نسبی صادراتی برخوردار نبوده و سالانه وارداتی در حدود ۱,۷ میلیارد دلار دارد که علیرغم اعمال متوسط تعرفه در سطح ۵ درصد برای این کالاها، تنها در حدود ۵۲ میلیون دلار از نیازهای وارداتی خود را از طریق کشورهای عضو اوراسیا تامین کرده است.

در مرحله دوم به مزیت صادراتی کالاهای ایرانی طی دوره ۲۰۱۷-۲۰۱۸ توجه شده است. روند رو به افزایش مزیت نسبی چنانچه با سطوح حمایت‌های تعرفه‌ای پایینی روبرو باشد به نوعی توان رقابت آن کالا را در مقابل رقبا نشان می‌دهد. در این مرحله کالاهایی که با تعرفه‌های کمتر ۱۰ درصد مورد حمایت قرار گرفته‌اند، شناسایی شدند. در مرحله دوم ۱۹۰ کد شش رقمی HS مورد شناسایی قرار گرفت. ایران در این اقلام نیز از کالایی واجد مزیت نسبی برخوردار نبوده و در این کالاها نیاز وارداتی به میزان ۲,۸ میلیارد دلار دارد. در مقابل اوراسیا با ۵۵ قلم کالای دارای مزیت نسبی، صادراتی بالغ بر ۱۲,۳ میلیارد دلار دارد. ایران تنها ۳۲۶ میلیون دلار از نیازهای خود را علیرغم اعمال تعرفه ۵ درصد از طریق اوراسیا تامین می‌کند.

۳-۵- فیلتر سوم: توان رقابتی دو طرف تجاری

فیلتر سوم نیز با کنار گذاشتن کالاهای دو فیلتر قبلی در دو مرحله انجام می‌شود. در مرحله اول به کالاهای دارای توان رقابتی بالاتر ایران نسبت به کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا توجه می‌شود. ایران در بین کالاهای باقیمانده در بانک اطلاعات تجاری ایجاد شده، در ۶۲۸ قلم کالا (در سطح کدهای شش رقمی HS) از مزیت نسبی صادراتی بالاتر از اوراسیا برخوردار است. ۳۹۵ قلم از ایران در مقابل ۱۱۸ قلم از اوراسیا از مزیت نسبی صادراتی برخوردار هستند. صادرات ایران در این کالاها در مجموع حدود ۳۰,۹ میلیارد دلار و همچنین صادرات اوراسیا نیز در حدود ۳۶,۹ میلیارد دلار می‌باشد. ایران در این کالاها در حدود ۶,۲ میلیارد دلار و همچنین اوراسیا نیز در حدود ۵۹ میلیارد دلار واردات دارد با توجه به تعرفه ۲۵ درصدی ایران تنها ۱۷ میلیون دلار از این محصولات از طریق اوراسیا تامین می‌شود. به نظر می‌رسد با رعایت برخی ملاحظات در هنگام مذاکرات، در صورت فراهم شدن شرایط اجرای موافقت نامه تجارت آزاد بین ایران و کشورهای مذکور، فرایند آزادسازی بتواند بسترهایی برای افزایش تجارت دو جانبه بین دو طرف تجاری ایجاد نماید.

در مرحله دوم در میان کالاهای باقیمانده، اقلامی که کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا از مزیت نسبی بالاتری نسبت به ایران برخوردار هستند، شناسایی شدند. همه این کالاها واجد مزیت نسبی (شاخص RCA بزرگتر از یک) نمی‌باشند لذا اقلامی برای خروج از فهرست منفی انتخاب شدند که ایران بطور متوسط سالانه وارداتی بیش از ۱۰ میلیون دلار دارد. این اقلام شامل ۶۴۳ قلم کالا می‌باشند که ایران در هیچکدام از آنها واجد مزیت نسبی نیست و در مقابل اوراسیا دارای وضعیت بسیار بهتری بوده و در ۱۲۸ قلم کالا واجد مزیت نسبی صادراتی است. صادرات ۵۷,۹ میلیارد دلاری اوراسیا در این کالاها بیانگر توان بالای صادراتی اوراسیا است و متوسط تعرفه ۱۵ درصد به خوبی نبیین‌کننده ارزش واردات ۲۴ میلیارد دلاری کشور در این اقلام است. لذا این اقلام نیز در این مرحله از بررسی، از فهرست منفی کنار گذاشته شد.

۴-۵-فیلتر چهارم: بررسی کارشناسی و بازبینی باقیمانده اقلام کالایی در فهرست

با توجه به محدودیت تعیین تعداد اقلام برای فهرست منفی موافقت‌نامه تجارت آزاد بین ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا (تعداد شامل ۲۰ درصد خطوط تعرفه‌ای)، در این مرحله با بررسی مجدد فهرست باقیمانده تعداد ۲۱۶ قلم کالا در سطح کدهای HS نیز از باقیمانده کالاها در بانک اطلاعاتی خارج شدند. مطابق جدول فوق، وضعیت این کالاها به گونه‌ای بوده است که ایران صادرات و واردات قابل توجهی در خصوص آنها نداشته و در ضمن حداقل تعرفه (در سطح ۵ درصد) را نیز بر واردات این کالاها اعمال نموده است. در مقابل اوراسیا با ۱۱۲ قلم کالاهای دارای مزیت از ارزش صادرات ۵۷,۹ میلیارد دلاری برخوردار بوده و نیاز وارداتی به میزان ۱۴ میلیارد دلار نیز در همین کالاها دارد. با توجه به اینکه صادرات ۶۵۰ میلیون دلار ایران با ۱۴ قلم کالای واجد مزیت نسبی حاصل شده است آزادی سازی تجاری این کالاها از سوی دو طرف می‌تواند فرصتهای جدید توسعه تجارت را فراهم سازد. البته این امر نافی رعایت ملاحظات از سوی مذاکره کنندگان در زمان اعطا یا دریافت امتیازات در سطح جزئی تر (در سطح کدهای هشت رقمی HS) نمی‌باشد.

۶. معرفی فهرست منفی پیشنهادی

پس از انجام غربالگری بانک اطلاعات تجاری ایران و کشورهای عضو اتحادیه گمرکی اوراسیا طی مراحل فوق، در نهایت ۱۰۶۳ قلم کالا از ۵۳۲۶ قلم کالا (تقریباً ۲۰ درصد) در سطح کدهای HS شش رقمی به عنوان فهرست منفی پیشنهادی ارائه شده است. ایران در ۵۴ قلم از این کالاها با صادراتی به ارزش ۳,۸ میلیارد دلار واجد مزیت نسبی است و در مقابل اوراسیا در ۲۹۶ قلم کالا با صادراتی بسیار گسترده به میزان ۱۳۳ میلیارد دلار واجد مزیت نسبی می‌باشد. در این اقلام ایران علیرغم اعمال متوسط تعرفه در سطح ۳۱ درصد سالانه از وارداتی به ارزش ۲,۴ میلیارد دلار برخوردار است. مقایسه این اقلام با کالاهایی که در هریک از مراحل غربالگری از بانک اطلاعاتی خارج شدند، به خوبی اهمیت و حساسیت بالاتر این اقلام را نشان می‌دهد. فهرست ۱۰۶۳ قلم فهرست منفی پیشنهادی در پیوست ارائه شده است.

۷. منابع

ثاقب، حسن و همکاران (۱۳۸۶)، تعیین فهرست کالاهای حساس تجاری در قالب موافقت‌نامه ECOTA، موسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی.

حسن پور، یوسف (۱۳۸۳)، معرفی کالاهای پیشنهادی و درخواستی و تعیین نرخهای پیشنهادی ایران برای استفاده در مذاکرات تعرفه‌ای تحت نظام ترجیحات تجاری کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی، موسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی.

رحمانی، میترا و بیبا رحیمی بدر (۱۳۹۳)، معرفی متدولوژی تعیین کالاهای خاص بخش کشاورزی ایران، بررسیهای بازرگانی، شماره ۶۴، صص ۱-۱۸.

شرکت چاپ و نشر بازرگانی (۱۳۹۸)، کتاب مقررات صادرات و واردات ایران.

فاضل، ماندانا (۱۳۸۶)، مروری بر موضوع کالاهای حساس و خاص در مذاکرات تجاری بین‌المللی، فصلنامه پژوهشهای تجارت جهانی، شماره ۷۰، صص ۷۰-۴۵.

کریم‌نیا، الهام (۱۳۹۷)، تعیین محصولات خاص و حساس در بخش کشاورزی در مذاکرات WTO، موسسه پژوهشهای برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی.

گلکاران مقدم، سمیرا (۱۳۹۳)، ارائه روشی برای تعیین فهرست کالاهای حساس در مذاکرات تجاری، بررسیهای بازرگانی، شماره ۶۸، صص ۶۷-۷۴.

قانون مقررات صادرات و واردات، موسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، ۱۳۹۹.

گمرک جمهوری اسلامی ایران (<https://www.irica.gov.ir/>).

مرکز تجارت بین‌الملل (ITC) (<https://www.trademap.org>).

مرکز داده‌های بانک جهانی (<https://wits.worldbank.org/>).

Kallummal, Murali, Negative list identification under an PTA, Centre for WTO Studies.